

TILAB MAHMUDOV ILMIY MEROSIDA MILLIY MUSIQA, ETNOMADANIY QADRIYATLAR VA ESTETIK TAFAKKUR UYG'UNLIGINING FALSAFIY MOHIYATI

L.E.Tursunova¹

1. Farg'ona davlat universiteti pedagogika psixologiya va san'atshunoslik fakulteti musiqiy ta'lim va madaniyat kafedrası katta o'qituvchisi, Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Mas'ul muallif: Tursunova Laylo Ergashevna, Farg'ona davlat universiteti pedagogika psixologiya va san'atshunoslik fakulteti musiqiy ta'lim va madaniyat kafedrası katta o'qituvchisi, Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

e-mail: l.e.tursunova@

Received: 10 Oktabr 2026

Accepted: 15 Oktabr 2026

Published: 20 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Musiqi pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya.

Iqtibos uchun: Tursunova, L. E. TILAB MAHMUDOV ILMIY MEROSIDA MILLIY MUSIQA, ETNOMADANIY QADRIYATLAR VA ESTETIK TAFAKKUR UYG'UNLIGINING FALSAFIY MOHIYATI / L. E. Tursunova // Musiqi pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. — 2026. — T. 2, № 1. — B. 140–142.

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek estetik tafakkuri taraqqiyotida muhim o'rin tutgan faylasuf olim Tilab Mahmudovning ilmiy merosi milliy musiqa, etnomadaniy qadriyatlar va estetik tafakkur o'zaro aloqadorligi nuqtayi nazaridan tahlil etiladi. Tadqiqotda milliy musiqa faqat badiiy hodisa sifatida emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, dunyoqarashi, ma'naviy tajribasi va estetik qadriyatlarini ifodalovchi madaniy fenomen sifatida talqin qilinadi. Tilab Mahmudov qarashlarida go'zallik, ma'naviyat, inson kamoloti, milliy qadriyat va madaniy meros masalalarining o'zaro uyg'unligi estetik tafakkurning mazmuniy asoslarini tashkil etishi ko'rsatib beriladi. Etnomadaniy qadriyatlarning avlodlararo davomiyligi, milliy san'atning estetik ongni shakllantirishdagi imkoniyatlari hamda milliy va umuminsoniy estetik qadriyatlarning o'zaro munosabati falsafiy-estetik jihatdan yoritiladi. Maqolada Tilab Mahmudov ilmiy merosining bugungi globallashuv sharoitida milliy estetik tafakkurni rivojlantirishdagi nazariy ahamiyati asoslanadi.

Kalit so'zlar: Tilab Mahmudov, estetika, estetik tafakkur, milliy musiqa, etnomadaniyat, etnomadaniy qadriyatlar, milliy estetik ong, estetik madaniyat, ma'naviyat, milliy meros, go'zallik, san'at, madaniy qadriyat.

ФИЛОСОФСКАЯ СУЩНОСТЬ ЕДИНСТВА НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКИ, ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ И ЭСТЕТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ ТИЛАБА МАХМУДОВА

Аннотация. В данной статье научное наследие известного узбекского философа Тилаба Махмудова рассматривается с точки зрения взаимосвязи национальной музыки, этнокультурных ценностей и эстетического мышления. Национальная музыка интерпретируется не только как художественное явление, но и как культурный феномен, отражающий историческую память народа, его мировоззрение, духовный опыт и эстетические ценности. Раскрывается взаимосвязь категорий красоты, духовности, человеческого совершенства, национальных ценностей и культурного наследия в эстетико-философских взглядах Тилаба Махмудова. Особое внимание уделяется преемственности этнокультурных ценностей, роли национального искусства в формировании эстетического сознания, а также взаимосвязи национальных и общечеловеческих эстетических ценностей. Обосновывается теоретическое значение научного наследия Тилаба Махмудова для дальнейшего развития национального эстетического мышления в условиях современной глобализации.

Ключевые слова: Тилаб Махмудов, эстетика, эстетическое мышление, национальная музыка, этнокультура, этнокультурные ценности, национальное эстетическое сознание, эстетическая культура, духовность, национальное наследие, красота, искусство, культурные ценности.

THE PHILOSOPHICAL ESSENCE OF THE UNITY OF NATIONAL MUSIC, ETHNOCULTURAL VALUES, AND AESTHETIC THOUGHT IN THE SCHOLARLY HERITAGE OF TILAB MAHMUDOV

Abstract. This article examines the scholarly heritage of the prominent Uzbek philosopher Tilab Mahmudov from the perspective of the interrelationship between national music, ethnocultural values, and aesthetic thought. National music is interpreted not merely as an artistic phenomenon but also as a cultural phenomenon expressing the historical memory, worldview, spiritual experience, and aesthetic values of the people. The study reveals the interconnection of beauty, spirituality, human perfection, national values, and cultural heritage in Tilab Mahmudov's aesthetic and philosophical views. Particular attention is paid to the continuity of ethnocultural values, the role of national art in the formation of aesthetic consciousness, and the relationship between national and universal aesthetic values. The article substantiates the theoretical significance of Tilab Mahmudov's scholarly heritage for the further development of national aesthetic thought under contemporary globalization.

Keywords: Tilab Mahmudov, aesthetics, aesthetic thought, national music,

ethnoculture, ethnocultural values, national aesthetic consciousness, aesthetic culture, spirituality, national heritage, beauty, art, cultural values.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida milliy madaniyatning mazmun-mohiyatini anglash, tarixiy-madaniy merosni asrab-avaylash va uning yosh avlod estetik dunyoqarashiga ta'sirini ilmiy jihatdan tadqiq etish dolzarb masalalardan biridir. Chunki madaniyatning har bir shakli xalqning tarixiy tajribasi, dunyoni estetik idrok etish usuli va ma'naviy qadriyatlari bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Ayniqsa, musiqa xalqning ruhiy olami, tarixiy xotirasi va estetik tajribasini ifodalovchi muhim san'at shakllaridan biridir.

O'zbek falsafiy-estetik tafakkuri tarixida milliy madaniyat, ma'naviyat, san'at va go'zallik masalalariga alohida e'tibor qaratgan olimlardan biri Tilab Mahmudovdir. Uning ilmiy merosida inson, ma'naviyat, milliy qadriyat, madaniyat va san'at masalalari o'zaro bog'liq hodisalar sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, uning "Mustaqillik va ma'naviyat" asari milliy ma'naviyat masalalarini keng yoritishga bag'ishlangan bo'lib, manbalarda ushbu asarning 2001-yilda "Sharq" nashriyotida chop etilgani qayd etilgan.

Tilab Mahmudovning ilmiy merosini estetik nuqtayi nazardan o'rganishda milliy musiqa va etnomadaniy qadriyatlar masalasi alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Zero, xalqning musiqiy merosida uning tarixiy xotirasi, urf-odatlar, marosimlari, estetik ideallari va ma'naviy tajribasi mujassam bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada falsafiy-estetik tahlil, tarixiy-mantiqiy yondashuv, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va madaniy-falsafiy interpretatsiya metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosini estetik tafakkurning milliy va umuminsoniy xususiyatlarini o'zaro aloqadorlikda o'rganish tashkil etadi. Bunda milliy musiqa etnomadaniy qadriyatlarining estetik ifodasi sifatida, estetik tafakkur esa insonning borliq, san'at va madaniyatdagi go'zallikni anglash hamda baholash qobiliyati sifatida talqin qilinadi.

Tilab Mahmudov ilmiy merosida milliy madaniyat va estetik tafakkur masalasi. Tilab Mahmudovning ilmiy merosida milliy madaniyat va ma'naviyat masalalari insonning tarixiy-madaniy mavjudligi bilan chambarchas bog'langan holda namoyon bo'ladi. Olimning qarashlarini estetik-falsafiy jihatdan tahlil qilganda, uning konseptual yondashuvlarida insonning ma'naviy kamoloti va madaniy qadriyatlarni anglash jarayoni muhim o'rin egallashi ko'rinadi.

Estetik tafakkur insonning borliqni shunchaki bilishidan farqli ravishda uni go'zallik, ulug'vorlik, nafislik, uyg'unlik kabi mezonlar asosida idrok etishini anglatadi. Shu jihatdan milliy estetik tafakkur muayyan xalqning tarixiy tajribasi, madaniy xotirasi va qadriyatlari asosida shakllanadi.

Tilab Mahmudovning "Mustaqillik va ma'naviyat" asari ham milliy ma'naviyat va madaniy qadriyatlarining inson hamda jamiyat hayotidagi o'rnini anglash uchun muhim manbalardan biridir.

Milliy estetik tafakkur mazmunida xalqning san'atga munosabati, tabiatni idrok etishi, inson go'zalligini baholashi, urf-odat va marosimlarda estetik me'yorlarni shakllantirishi kabi jarayonlar mujassamlashadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, milliy musiqa estetik tafakkurning muhim ko'rinishlaridan biri hisoblanadi. Chunki musiqa orqali xalqning tarixiy xotirasi, ruhiy kechinmalari, quvonch va iztiroblari, ezgulik va go'zallik haqidagi tasavvurlari badiiy shaklda ifodalanadi.

Milliy musiqa va etnomadaniy qadriyatlarining estetik mohiyati. Etnomadaniy qadriyatlar xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan urf-odat, marosim, an'ana, san'at, til, musiqa, og'zaki ijod va turmush tarzida o'z ifodasini topadi. Ularning asosiy xususiyati avlodlar o'tishi va yangi tarixiy sharoitlarda yangicha mazmun bilan boyib borishidir.

Milliy musiqa ushbu jarayonda alohida o'rin egallaydi. O'zbek xalqining qo'shiqchilik, maqom, lapar, yalla, marosim musiqasi va boshqa musiqiy shakllari xalqning tarixiy-estetik tajribasini o'zida aks ettiradi.

Musiqiy merosning estetik ahamiyati uning faqat tovushlar tizimidan iborat emasligida namoyon bo'ladi. Musiqa insonda muayyan estetik hissiyot, kayfiyat, ruhiy kechinma va qadriyatli munosabatni yuzaga keltiradi. Shu ma'noda musiqaning estetik mohiyati uning insonning ichki dunyosiga ta'sir ko'rsatish imkoniyati bilan belgilanadi. Tilab Mahmudovning madaniyat va ma'naviyat masalalariga oid qarashlarini mazkur nuqtayi nazardan talqin qilish milliy musiqaning ham umumiy madaniy jarayon tarkibidagi o'rnini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Etnomadaniy qadriyatlarining estetik mohiyati, avvalo, ularning insonda muayyan qadriyatli munosabatni shakllantirishida namoyon bo'ladi. Masalan, xalq qo'shiqlarida Vatanga muhabbat, ota-ona hurmati, tabiatga munosabat, insoniy sadoqat va ezgulik kabi g'oyalar estetik obrazlar orqali ifodalanadi.

Demak, milliy musiqa etnomadaniy xotiraning badiiy-estetik shakli sifatida namoyon bo'lib, avlodlar o'rtasidagi ma'naviy-estetik uzviylikni ta'minlaydi.

Tilab Mahmudov qarashlarida go'zallik, ma'naviyat va inson kamoloti. Estetik tafakkurning asosiy masalalaridan biri go'zallikning inson hayotidagi o'rnini aniqlashdir. Go'zallik faqat tashqi shakl bilan chegaralanmaydi. U insonning ma'naviy dunyosi, axloqiy fazilatlar va ijtimoiy munosabatlari bilan ham bog'liq.

Tilab Mahmudov ilmiy merosini o'rganishda go'zallik va ma'naviyatning o'zaro munosabati muhim metodologik yo'nalishlardan biri bo'lishi mumkin. Bunda estetik qadriyat insonning ma'naviy olamini shakllantiruvchi omil sifatida qaraladi.

Insonning estetik kamoloti uning go'zallikni ko'ra bilishi bilangina belgilanmaydi. Muhimi, inson go'zallikni yaratishga, uni qadrlashga va saqlashga intilishi kerak. Shu ma'noda estetik madaniyat estetik idrok, estetik did, estetik baho va estetik idealning o'zaro birligi sifatida shakllanadi.

Milliy musiqa ushbu jarayonda o'ziga xos estetik-tarbiyaviy imkoniyatlarga ega. Chunki musiqiy obraz insonning hissiy dunyosiga bevosita ta'sir etib, unda milliy qadriyatlarga nisbatan estetik munosabatni shakllantirishi mumkin. Shu

jihatdan Tilab Mahmudovning ma'naviyat va milliy qadriyatlarga oid qarashlarini musiqa va san'at falsafasi bilan bog'liq holda tadqiq etish uning ilmiy merosining estetik imkoniyatlarini yanada kengroq ochib beradi.

Milliy va umuminsoniy estetik qadriyatlar uyg'unligi. Milliy estetik qadriyatlar muayyan xalqning tarixiy va madaniy tajribasini ifodalasa, umuminsoniy estetik qadriyatlar insoniyatning umumiy madaniy tajribasi bilan bog'liqdir. Ularning munosabati qarama-qarshilik emas, balki o'zaro boyish va uyg'unlashish tamoyiliga asoslanadi.

Milliy musiqa ham ushbu jarayonning muhim vositasidir. Muayyan xalqning musiqiy merosi o'ziga xos milliy xususiyatlarga ega bo'lsa-da, unda ifodalangan muhabbat, ezgulik, go'zallik, insonparvarlik, tabiatga hurmat kabi qadriyatlar umuminsoniy mazmunga ega.

Shu sababli milliy musiqa orqali milliylik va umuminsoniylikning dialektik birligini ko'rish mumkin. Bu holat Tilab Mahmudov ilmiy merosini zamonaviy falsafiy-estetik tadqiqotlar doirasida talqin qilish uchun ham muhim nazariy imkoniyat yaratadi.

Globalashuv jarayonida milliy madaniyatlar o'rtasidagi aloqalar kengayib borayotgan bir paytda milliy estetik tafakkurning o'ziga xosligini saqlash masalasi alohida ahamiyatga ega. Bunda milliy musiqa va etnomadaniy merosning estetik mazmunini ilmiy o'rganish muhim vazifalardan biridir.

Tilab Mahmudov merosining zamonaviy estetik tadqiqotlardagi ahamiyati. Tilab Mahmudov ilmiy merosining dolzarbligi shundaki, uning madaniyat, ma'naviyat va milliy qadriyatlarga oid qarashlari bugungi estetik jarayonlarni tushinishda metodologik ahamiyat kasb etishi mumkin.

Zamonaviy jamiyatda estetik madaniyat tushunchasi faqat san'atni anglash bilan chegaralanmaydi. U insonning madaniyat, tabiat, jamiyat, milliy meros va boshqa insonlarga bo'lgan estetik munosabatini ham qamrab oladi.

Shu jihatdan milliy musiqa va etnomadaniy qadriyatlarni estetik tafakkur bilan bog'liq holda o'rganish insonning madaniy identifikatsiyasi, estetik didi va ma'naviy dunyoqarashini anglashga xizmat qiladi.

Tilab Mahmudov merosini ushbu yo'nalishda tadqiq etishning yana bir muhim jihati - milliy estetik tafakkurning tarixiy ildizlari va zamonaviy transformatsiyasini o'rganish imkoniyatidir.

Demak, uning ilmiy merosidagi ma'naviyat, milliy qadriyat, madaniyat va inson kamolotiga oid konseptual qarashlar milliy musiqa va etnomadaniy merosning estetik mohiyatini falsafiy jihatdan tadqiq etishda nazariy asoslardan biri sifatida xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Tilab Mahmudov ilmiy merosini milliy musiqa, etnomadaniy qadriyatlar va estetik tafakkur uyg'unligi nuqtayi nazaridan o'rganish o'zbek milliy estetik tafakkurining mazmun-mohiyatini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

Birinchidan, milliy musiqa xalqning tarixiy xotirasi va etnomadaniy tajribasini saqlovchi muhim badiiy-estetik hodisa hisoblanadi.

Ikkinchidan, etnomadaniy qadriyatlar milliy estetik ongning shakllanishida muhim manba bo'lib, ular urf-odat, marosim, musiqa, og'zaki ijod va boshqa madaniy shakllar orqali avloddan-avlodga uzatiladi.

Uchinchidan, Tilab Mahmudov ilmiy merosida madaniyat va ma'naviyat masalalarining inson kamoloti bilan bog'liq holda talqin qilinishi uning qarashlarini zamonaviy falsafiy-estetik tadqiqotlar uchun muhim ilmiy manbaga aylantiradi.

To'rtinchidan, milliy va umuminsoniy estetik qadriyatlar o'zaro uyg'un holda rivojlanadi. Milliy musiqa ana shu uyg'unlikning badiiy ifodalaridan biri sifatida insonda estetik idrok, estetik did va milliy madaniy o'zlikni anglash jarayonlariga ta'sir ko'rsatadi. Umuman olganda, Tilab Mahmudov ilmiy merosida milliy madaniyat, ma'naviyat va estetik qadriyatlarning o'zaro aloqadorligini tadqiq etish o'zbek estetik tafakkuri tarixini boyitish bilan birga, bugungi globalashuv sharoitida milliy madaniy merosning falsafiy-estetik mohiyatini anglash uchun ham nazariy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Mahmudov T. Mustaqillik va ma'naviyat. - Toshkent: Sharq, 2001. - 160 b.
- [2] Mahmudov T. "Avesto" haqida. - Toshkent: Sharq, 2000. - 63 b.
- [3] Mahmudov T. Estetika i dukhovnye tsennosti. - Toshkent, 1993.
- [4] Mahmudov T. Komillik asrrolari. - Toshkent: Adolat, 2006.
- [5] Mahmudov T. Go'zallik va hayot. - Toshkent, 1977.
- [6] Mahmudov T. Estetik madaniyat va milliy musiqa. - Toshkent, 2018.
- [7] Abdulla Sher. Estetika (Nafosat falsafasi). - Toshkent: O'zbekiston, 2015.
- [8] Gegel G. V. F. Estetika. - Moskva: Iskustvo, 1968.
- [9] Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. - Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti.
- [10] Kant I. Kritika sposobnosti suzhdeniya. - Moskva: Nauka.
- [11] G'azzoliy Abu Homid. Kimyoi saodat. - Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti.
- [12] Navoiy A. Mahbub ul-qulub. - Toshkent: Fan.
- [13] Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- [14] O'zbekiston Respublikasi. Madaniy merosni muhofaza qilish va undan foydalanishga oid normativ-huquqiy hujjatlar.